

L'estada a Lleida de Bernat Martorell i Rafael Gregori i la policromia del retaule major de la Seu Vella

apers at core.ac.uk

Universitat de Lleida
Lluís Companys, 38, 2n, 2a
25003 Lleida. Spain

RESUMEN

La actividad pictórica en Lleida *circa* 1440-1450 constituye uno de los periodos más fértiles, no sólo por el gran número de obras documentadas, sino también por la presencia en nuestra ciudad de artistas como el pintor Bernat Martorell o el miniaturista presbítero Rafael Destorrents, alias Rafael Gregori. A estos artífices, bajo cuyas órdenes trabajaron los pintores de Lleida Jaume Ferrer y Pere Teixidor, se debe la dirección de la segunda policromía del retablo mayor de la Seu Vella. Si bien es cosa sabida la presencia de Bernat Martorell en Lleida en relación con el policromado de dicho retablo, no ocurre lo mismo con Rafael Destorrents-Gregori. Una única referencia documental, aportada por J. M. Madurell, le situaba en nuestra ciudad el año 1425. La revisión exhaustiva de la documentación que obra en el archivo capitular de Lleida ha permitido aportar una fecha *ante quem*, así como perfilar su actividad eclesiástica y artística en nuestra ciudad.

Palabras clave:
gótico, pintura, Lleida.

ABSTRACT

Bernat Martorell and Rafael Gregori in Lleida and the polychrome alterpiece of the *Seu Vella*

The pictorial activity in Lleida around 1440-1450 constitutes one of the most fertile periods not only because of the great number of documented works especially in the Seu Vella of Lleida, but also due to the presence in our city of artists such as the painter Bernat Martorell or the priest Rafael Destorrents, a minaturist expert, known as Rafael Gregori. The artistic direction of the polychrome of the Seu Vella's main altarpiece, the second from their own factory, is due to these craftsmen under whose authority the painters Jaume Ferrer and Pere Teixidor worked. The presence in Lleida of Bernat Martorell is well known in relation to the manufacture of the polychrome of the above mentioned altarpiece, which is not the case with Rafael Destorrents-Gregori. Only one documented reference, contributed by J. M. Madurell, locates him in our city in the year 1425. The exhaustive study of the existing documentation in the *arxiu capitular* of Lleida has allowed in to bring forward an earlier date, as well as allowing us to highlight his ecclesiastic and artistic activity in our town.

Key words:
Gothic art, painting, Lleida.

Si bé durant el segle XIV, la més important activitat artística es manifesta, o, més ben dit, es documenta a la Seu Vella de Lleida en el darrer quart¹, és a partir del segon quart del segle XV quan aquesta activitat assoleix el seu punt més àlgid, coincidint amb l'estada de mestre Rotllí Gualter (1432-1441) al capdavant de les obres de la Seu, moment en què s'inaugura un dels períodes més fructífers, que assolirà moments d'esplendor amb el seu successor Jordi Safont (1441-1454)². El seu declivi comença amb la guerra de Joan II.

D'aquest període, sense cap mena de dubte, l'obra més destacada fou la relacionada amb el retaule major³, consistent amb l'afegiment de les portes, així com una predel·la d'alabastre, obra de Jordi Safont i Rotllí Gualter⁴, i un nou repintat, que vingué a substituir l'anterior⁵, encomanat al pintor de Barcelona Bernat Martorell i en el qual intervingueren, a més a més, els pintors més destacats de Lleida, Jaume Ferrer i Pere Teixidor, així com el desconegut Joan Conilles.

A Jaume Ferrer i Pere Teixidor se'ls documenta com a pintors de Lleida que compartien plegats un espai a les golfes de la Paeria «per pintar i tenir retaules», l'any 1439, segons acord municipal de 23 de novembre de 1439⁶. És indubtable que entre els dos pintors s'establí una col·laboració –no sabem fins a quin nivell en l'àmbit laboral– que es perllongà, com a mínim, fins al 1441-1442, anys en què els trobem treballant en les tasques de repintada del retaule major de la Seu Vella.

Si bé Jaume Ferrer apareix documentat per primer cop a Lleida el mateix any 1439⁷, aquest no és el cas de Pere Teixidor⁸, pintor que ja comptava amb una tradició més arrelada a la nostra ciutat⁹; i, del qual, atesa la dilatada cronologia que palesa la documentació¹⁰, s'ha proposat que aplegués més d'un artífex homònim¹¹.

L'any 1439 documentem Jaume Ferrer treballant a la Seu Vella, concretament en la pintura de les portes de tancament del retaule major. L'acord de col·locació de les dites portes apareix reflectit en la documentació capitular del mateix any, amb data de 3 de març (document 2), i, el dia 29 del mateix mes i any, Gabriel de Vilanova, Garcia de Valterra i Rafael Gregori, abans Rafael Destorrents –el miniaturista i prevere que apareix documentat des de l'any 1419 a la Seu Vella i sobre el qual parlarem més avall– són designats per part del capítol per pactar amb els pintors les condicions i el preu de la pintada de les portes (document 3). La propera notícia és de 10 d'abril i registra el primer pagament, per import de 40 lliures jaqueses, lliurades al pintor Jaume Ferrer per la dita obra¹² (document 4). El segon pagament, també de 40 lliures, formalitzat el 18 de juliol, es resol, pel que fa a la documentació, en tres acords capitulars que ens fan adonar d'un canvi en el procurador de l'obra, que en un principi fou Domènec Solanelles, substituït a posteriori per Pau Cardona (documents 8, 9 i 10). El tercer i darrer pagament té lloc el 26 de desembre per valor de 35 lliures jaqueses, com en els pagaments anteriors (document 11).

El 31 de maig de 1440 retrobem el nostre pintor treballant en el retaule major (document 12) i el 8 de juny es registra el pagament de 20 florins a Jaume Ferrer per certs tabernacles fets a sobre dels profetes pintats a les taules del retaule major (document 13). Si bé en un principi vam pensar que es tractava del tabernacle de l'altar major, entès com a receptacle mobiliari del cos de Crist, tot i seguint la interpretació d'Alonso¹³ i d'Alcoy¹⁴, ens sembla més versemblant la interpretació de tabernacle com a dossier, solució que debem a F. Español, que ja s'adonà de la duplicitat del terme i que reinterpretà els tabernacles que féu el mestre Cascalls com a

1. Per a la pintura lleidatana d'aquest període, vegeu FITÉ, F.: «Noves dades sobre l'activitat pictòrica a la Seu Vella de Lleida, segle XIV», *Lambard* (en premsa).

2. Noves aportacions documentals sobre la figura de Jordi Safont apareixen recollides a BERLABÉ, C.: «Jordi Safont, un mestre d'obres de mitjan segle XV a la Seu Vella de Lleida. Noves aportacions», *Lambard* (en premsa).

3. El retaule fou executat entre el 1360 i el 1362 per l'escultor Bartomeu de Robió; vegeu, al respecte, l'obra cabdal d'ESPAÑOL, F.: *El escultor Bartomeu de Robio y Lleida. Eco de la plástica toscana en Catalunya* (Col·lecció «Estudi General»), Universitat de Lleida, 1995. Aquest retaule fou desmantellat l'any 1773 i traslladat des de la Seu Vella, convertida a començament de segle en caserna militar, a la «botiga de grans» del capítol: «Item fas data de dos centes divuit lliures, setze sous y dos diners a Carlos Angles, mestre de cases y demás mestres en desfer lo altar major de la Catedral Antigua y baixarlo en la Botiga del Molt Il·lustre Capítol y demás expresa lo Memorial aprobat per lo Il·lustre Domingo Malegat, Canonge Administrador de la present Administració, conste de son Memorial de Número».

4. ESPAÑOL, F.: «Un púlpito gótico de la catedral de Lérida en la obra de Jordi Safont», a *Boletín del Museo e Instituto «Camón Aznar»*, Saragosa, XL (1990), p. 21-42. Español presenta en el seu estudi un relleu en comerç amb la representació de la Santa Cena que palesa els estilemes de Safont i que, amb tota seguretat, és un dels cinc fragments que integren la dita predel·la. La revisió de la documentació ha vingut a ratificar aquesta hipòtesi; el mestre Rotllí treballà en la predel·la

del retaule major un total de 132 dies, fins al mes de juliol de 1441; Jordi Safont, 175 dies, entre febrer i desembre. Tanmateix, en la dita predel·la hi treballaren altres artífexs: Mateu Torrent hi treballà 124 dies entre juny i desembre; Miquel Torrent, 47 dies entre agost, novembre i desembre; Pedro Caço, 22 dies el mes de juliol; Guillem Espinal, 183 dies fins al mes d'octubre, i Bernat Safont, que enregistra el nombre més elevat de dies, un total de 224, entre febrer i desembre del mateix any. ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 152.

5. La primera policromia del retaule fou executada entre 1382 i 1383 pels pintors Jaume de Pou o de Puteo, Pere d'Arcanya, Joan Garcia, àlies *Martino* i Jaume de Peri o Pori; els 650 pans d'or i les 3 lliures i 3 unces d'atzur d'Alemanya que es compraren a Barcelona per aital tasca i costaren 2.028 sous i 6 diners; ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 79-80.

6. SERRA RÀFOLS, E.: «La pintura primitiva a Lleida», a *Boletín del Instituto de Lérida*, (1924), p. 92; ibídem, «Pintors a la Lleida del segle XV», a *Vida Lleidatana*, any II, núm. 39 (1 de desembre de 1927), p. 350-351.

7. La primera notícia documentada d'un pintor de Lleida de nom Jaume Ferrer la trobem a Barcelona, on actua, el 14 de desembre de 1430, com a procurador de la seva muller, Maria Teià, filla del difunt Guillem de Teià, fabricant d'armes de la ciutat de Barcelona, per a la venda d'una casa a la Plaça Nova (MADURELL, J. M.: «El pintor Lluís Borrassà, su vida, su

tiempo, sus seguidores y sus obras. I. Texto. Apéndice documental. Índices», a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, VII (1949), p. 128-129, document 204). Del 22 de novembre de 1434 al 5 d'agost de 1436 apareix documentat a la localitat lleidatana de Verdú. Resseguint els llibres de baptismes, trobem Jaume Ferrer i la seva muller, Maria Teià, apadrinant fins a cinc neòfits. La transcripció d'aquesta documentació és força interessant perquè certifica de forma més fefaent encara l'autoria del retaule de la parroquial de Verdú, tot i que la notícia era d'antuvi coneguda (la primera referència, amb la transcripció corresponent dels llibres de baptisme, apareix publicada l'any 1968 –devem el seu coneixement a la Dra. Español i, en atenció a l'ús que en pugui fer aquesta autora, no en revelarem la font– i reproduïda l'any 1991); LLADONOSA, J.: *Història de Lleida* (1972), II, 1991, p. 668, beu, en la primera edició del llibre, de les fonts de la publicació de 1968; la transcripció parcial i errònia per part d'ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1972, p. 123), féu pensar que el nom de la muller de Jaume Ferrer no era Maria, sinó Benigna (muller d'en Pere Mora i padrina, amb Jaume Ferrer, de la filla d'un tal Guillem Pagès) i, per tant, féu especular als investigadors sobre un hipotètic segon matrimoni del Jaume Ferrer documentat a Barcelona o plantejar l'existència d'un segon Jaume Ferrer. La tasca revisionista d'I. PUIG («Saint Blai», a *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg Exposició Pulchra*, Lleida, 1993, p. 95), que consultà *in situ* els llibres de baptisme, ha ratificat la publicació de l'any 1968, abans esmentada, que aquest darrer autor desconeixia; sembla que també desconeixia la referència de J. Lladonosa, atesa

l'absència de la citació bibliogràfica corresponent, tot i que aquest és l'únic que recull –sense citar l'autor de la transcripció– la font documental dels llibres de baptismes. Alonso, G., d'altra banda, fa esment dels «llibres parroquials», sense referir-se en cap moment als llibres de baptisme. Ignorem, per tant, si el redescobriments es deu a la revisió exhaustiva de tots els llibres parroquials, tasca que un millor coneixement de la bibliografia hauria simplificat, o al freqüent pecat d'omissió en què incorren alguns autors a l'hora de citar treballs aliens.

8. Un Pere Teixidor pintor de Lleida apareix documentat per primer cop a Barcelona, l'any 1397, on actua com a testimoni; MADURELL, J. M.: «El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores y sus obras. I. Texto. Apéndice documental. Índices», a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, VII (1949), p. 195, document 561. El 1417 se'l documenta com a pintor de la seu; ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 83. L'any 1419 consta com l'encarregat de col·locar el retaule de la comtesa de Cardona; ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 132. L'any 1426 es documenta un encarrec a aquest pintor per part dels jurats de la vila d'Ulldemolins per pintar el retaule de Sant Jaume per a la parroquial, s'especifica en el document que era pintor de Lleida; CAPDEVILA, S.: «La Seu de Tarragona. Notes històriques sobre la construcció, els tresors, els artistes, els capitulars», a *Analecta Sacra Tarraconensis*, X, fasc. annex (núm. monogràfic) (1934), p. 111. L'any 1445, concretament el 10 de juliol, es paguen a Osca 100 sous a Pere Teixidor per fer «un

retaulo pora la capella de Sancta Catarina», segons constava en l'albarà testificat pel notari Victorià de Allo. Vegeu DURAN GUDIOL, A.: *Història de la catedral de Huesca*, Osca, 1991, p. 113; ibídem: «La catedral de Huesca». *Las catedrales de Aragón*, Saragossa, Caja de Ahorros de Zaragoza, Aragón y la Rioja, 1987, p. 98; LACARRA DUCAY, M. C.: «Pintura gòtica en el Alto Aragón», a *Signos. Arte y cultura en el alto Aragón medieval*, Osca, Gobierno de Aragón-Diputación de Huesca, 1993, p. 180, 189, n. 36; ESPAÑOL, F.: *El escultor Bartomeu de Robio y Lleida. Eco de la plástica toscana en Catalunya*, Lleida, Universitat de Lleida, 1995, p. 22, n. 54 (col. Estudi General, 2).

9. L'establiment de Teixidor a la nostra ciutat ens és ratificat pels censos de la parroquia de Sant Joan de l'any 1429, on figuren l'habitatge i l'obra del pintor al carrer de la Trinitat del barri de Cappel, amb un censal de 30 sous a favor de la capellania de Sant Tomàs de Canterbury de la capella de l'Assumpció-Gralla de la Seu Vella; LLADONOSA, J.: «Llum i fundacions pies a la Seu Vella de Lleida», a *El bisbe Ferrer Colom, la llum, els tapissos i les portades plateresques de la Seu Vella*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1992, p. 103. Aquest mateix autor afirma, sense aportar cap citació documental que li doni suport, que Pere Teixidor treballava per als convents de Lleida; vegeu *Història de Lleida* (1972), II, Lleida, 1991, p. 668. L'any 1432 el capítol lleidatà acordà la reparació i la repintada dels portals dels Fillols i de Santa Maria la Vella, que es portaren a terme entre el 27 de març i el 25 d'agost i es pagaren 30 lliures a Pere Teixidor en acabar de pintar els enfronts dels dits portals. El 29 d'agost el capítol lleidatà acordà que el mateix pintor pintés «la mort i lo infern» per preu també de 30 lliures, manant que urgentment es fessin les bastides i que es raspessin les pintures que hi havia; les dites bastides es demuntaren el 25 d'octubre perquè en Teixidor «sen eren anat a la Seu d'Urgell»; ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 138. En principi cal relacionar la notícia del viatge de Teixidor a la Seu d'Urgell amb la pintura del retaule de Santa Tecla que el pintor contractà per a la catedral de l'Alt Urgell el 7 d'abril de 1431, per un import total de 100 florins d'Aragó, que s'havia de liquidar en tres pagaments, els dos primers de 30 florins i el darrer de 40. El dit contracte especifica que el retaule haurà d'estar enllestit per «Nadal vinent sinó abans», dada que ens duu a pensar que el mes de desembre de 1431 el retaule havia d'estar col·locat *in situ*; PUJOL TUBAU, P.: «Notes i documents sobre la construcció de retaules en l'Alt País d'Urgell», a *Homenatge a Antonio Rubió i*

Lluc. Miscel·lània d'Estudis literaris, històrics i lingüístics, II, Barcelona (1936), p. 478-479. Sembla que no va succeir així, atès que el 27 de març de 1432 el pintor havia rebut 80 florins i en restaven encara 20 per liquidar (PUJOL TUBAU, P.: op. cit., p. 467), cosa que ens indica, si relacionem les dates del viatge de Teixidor a la Seu d'Urgell, que el retaule s'enllestí abans de Nadal de l'any 1432, no de 1431, i que l'import dels pagaments no s'ajustà a les prescripcions del contracte, atès que el darrer pagament havia de ser de 40 florins i no de 20. No hem pogut deduir a través de la documentació la causa d'aital alteració dels pactes contractuals, que, d'altra banda, era cosa freqüent, però el fet que Pere Teixidor cobri 80 florins de cop pot significar un endarreriment en la confecció del retaule, la qual cosa explicaria la manca de pagaments anteriors. És simptomàtica, també, la coincidència de la data en què es muntà la bastida per pintar les portes de la seu de Lleida i la del document d'entrega dels 80 florins que és, per a les dues, el 27 d'abril de 1432, dada indicadora d'una activitat laboral ininterrompuda per part del pintor. El 1436 se'l relaciona amb certes tasques de pintar draps i la pila de l'aigua beneïda de celebrar, situada al darrere de l'altar major. L'any següent es col·loca una bastida davant l'altar major per substituir els draps d'or per draps de pinzell. S'hi documenta treballant a Pere Teixidor, que continua essent pintor de la seu, i al fuster Johan Siscart; ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 105.

10. Des del 1397 –*supra* nota 2– fins al 1446; ALONSO GARCIA, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 136.

11. ALCOY, R.: «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional», a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, 1991, p. 131.

12. El fet que en la notícia de 29 de març es faci referència als pintors i que Jaume Ferrer consti com l'únic pintor que rep els successius pagaments pot significar un encàrrec inicial compartit amb un altre pintor o bé que el plural faci referència als operaris del taller d'en Ferrer.

13. ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 105.

14. ALCOY, R.: «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional», a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, 1991, p. 132.

dossers escultòrics i no com a elements pictòrics adscrits a sengles retaules¹⁵. Una anàlisi més atenta del contingut de la referència documental ens presenta aquesta interpretació com la més lògica, atès que el retaule major es policromà l'any següent –les bastides per despintar la policromia anterior es col·locaren el 1439¹⁶– i no té gaire sentit que es pinti un element del retaule per despintar-lo poc després. Sí que té sentit, però, que les taules pintades dels profetes¹⁷ –dada interessant, d'altra banda, que ens ajuda a fer-nos una idea més aproximada del conjunt– es presentin coronades per dosserets a l'estil de la predel·la del retaule de la Paeria de Lleida, en el qual també participà el pintor Jaume Ferrer.

L'any 1441 es duu a terme la segona policromia del retaule major. La direcció de l'obra l'assumí el pintor barceloní Bernat Martorell que treballà amb els seus operaris i mossos, ajudat, com ja hem esmentat més amunt, pels pintors lleidatans Jaume Ferrer, Pere Teixidor i el desconegut Joan Conilles. El retaule es desmuntà i les peces es traslladaren a la capella del Palau del Bisbe, on s'habilità una taula per treballar-hi¹⁸.

El preu total entre materials, colors i salaris de Martorell i els seus ajudants fou d'11.543 sous i 9 diners i mig¹⁹. El capítol lleidatà, per tal de poder fer front a aital despesa, hagué de vendre, per aquell any i el següent, alguns drets de censals²⁰. A aquest muntant s'afegiren altres 165 sous²¹ (documents 17 i 18) (ara en concepte de pagament als pintors ajudants, és a dir, a Ferrer, Teixidor i Conilles); una minsa quantitat, gairebé simbòlica –correspon a 41 dies de treball, entre els tres– si ho comparem amb el total del retaule. Ignorem l'import detallat de cadascun dels pagaments, atès que en la documentació es comptabilitza pel global²². Cal recordar que per al policromat de 1382-83 s'invertiren 2.028 sous i 6 diners en pans d'or i atzur, que es compraren a Barcelona²³. Pel que fa al policromat que ara tractem, tenim constància de l'adquisició a Barcelona de pans d'or (documents 14 i 15) sense que n'hàgim pogut esbrinar la quantitat ni el preu. S'hi ha d'afegir, endemés, l'import de 6 florins –66 sous– que es pagaren a Bernat Martorell en concepte de despeses del viatge de retorn a Barcelona. En aquest import s'hi incloïen tres animals de càrrega, la resta de diners era en efectiu (document 21).

Ens crida l'atenció la presència de Bernat Martorell a la seu de Lleida, tot i que ja hi havia dos pintors, Jaume Ferrer i Pere Teixidor, que ja acaparaven el mercat pictòric. Pensem que, en aquest sentit, fou fonamental la intervenció en la comanda del miniaturista prevere Rafael Destorrents o Gregori, artífex del missal de Santa Eulàlia a Barcelona²⁴ (figura 1) i beneficiat de la seu de Lleida. La relació amb Bernat Martorell queda ben palesa, ja que fou Gregori qui formulà el jurament de les despeses i dels salaris en nom de Martorell (documents 19 i 20). Així mateix, el pin-

tor i puntual il·luminador de manuscrits, Martorell, fou marmessor testamentari de Rafael Gregori, l'any 1445, a Barcelona²⁵. No consta explícitament en la documentació la participació de Gregori en la policromia del retaule, però cal presuposar-la. Sí que ens consta, però, la participació en la policromia de la Verge titular, que duu a terme juntament amb Martorell (document 16), l'any 1442. En aquest document es fa referència a tots dos com a mestres pintors del retaule major, amb la qual cosa s'insinua, per tant, una codirecció o col·laboració molt estreta amb Martorell.

També ens crida l'atenció la presència de Rafael Gregori a la seu de Lleida. Si bé s'hi documentava l'any 1425, arran d'un document en què actua a Barcelona com a testimoni en el contracte d'una serventa per al pintor també de Barcelona Bernat Martí, on consta com a beneficiat de la seu de Lleida²⁶. Hem pogut escatir que Rafael Gregori era a Lleida des de 1419, segons ens indica una sol·licitud i una obtenció de permuta del benifet de Sant Antoni pel de Santa Agnès, l'any 1426 (document 1). Paral·lelament, de 1423 a 1426, apareix com a rector de la parròquia de Sant Martí²⁷. El 1437 actua a Lleida, com a procurador del clergue de Barcelona i beneficiat de l'església de Sant Joan de Lleida, Ramon Bertran²⁸; dos anys després, també a Lleida, actua com a marmessor testamentari de Sanxo de Luçan²⁹ (document 5). El 1439 es documenta com a beneficiat de l'església de Sant Llorenç³⁰. Atès que la documentació lleidatana l'esmenta com a batxiller de Teologia, potser el que li va fer deixar Barcelona, on fou ordenat l'any 1405³¹, fou l'Estudi General de Lleida. Tanmateix, tot i que la seva integració en la vida eclesiàstica de Lleida era evident, cal pensar també que potser alternava les obligacions a la seu de Lleida amb estades a Barcelona, on va formalitzar el seu testament, tal com hem esmentat més amunt.

Respecte a l'activitat artística a Lleida, a més de la seva participació com a procurador en la contractació de les portes de tancament del retaule, que obrà Jaume Ferrer, i la seva col·laboració en la policromia del retaule major i de la Verge titular, l'única notícia, corresponent a l'any 1439, que hem pogut relacionar amb el seu vessant artístic és la que fa referència a la possessió d'un processional que havia estat cedit per Pere Garcia, capellà de la Capellania del Comte³² (document 6). Rafael Gregori hi havia d'afegir el senyal comtal. El dit processional fou reclamat a Rafael Gregori a la mort del capellà i sembla que posteriorment fou tramès a l'ornamentaria de la seu (document 7). Res en sabem, de moment, d'aquest processional³³, ni tampoc si hi féu alguna cosa més que el dit senyal comtal.

15. ESPAÑOL, F.: *El escultor Bartomeu de Robio y Lleida. Eco de la plástica toscana en Catalunya* (Col·lecció «Estudi General»), Lleida, 1995, p. 14-15. Volem agrair a aquesta autora la interpretació de la referència documental de Jaume Ferrer i l'esmena de la nostra errada inicial.

16. ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 150-151.

17. La representació de profetes a les predel·les o subpredel·les no és freqüent en els retaules de pintura catalans. Sí que ho és en l'àmbit valencià, mallorquí i castellà de la primera meitat del segle XV i a l'Aragó a partir de la segona meitat; vegeu RUIZ QUESADA, F.: «Isaïes, Salomó, Zacaries, Daniel, David i Abraham», a *Jaume Huguet. 500 anys*, Barcelona, 1993, p. 236-237.

18. ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 153.

19. DURAN I SANTPERE, A.: *Barcelona i la seva història*, III: *l'art i la cultura*, Barcelona, 1975, p. 116-134, document 39; ALONSO GARCÍA, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 131.

20. ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 122.

21. ALONSO, G., *supra*, p. 131, transcriu del volum 36 dels llibres d'obra, l'import de 165 sous, quantitat equivalent als 15 florins que comptabilitzen les actes capitulars.

22. ALONSO, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, 1976, p. 122; ARGILÉS, C.: *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els Llibres d'Obra de la Seu*, I, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1992, p. 153, 214, n. 276.

23. *Supra* nota 5.

24. Vegeu MADURELL, J.M.: «Rafael Destorrents, sacerdote y miniaturista», a *Scrinium*, XI-XV, Barcelona (gener-desembre, 1954); *ibidem*: «El Misal de Santa Eulalia en la Seo de Barcelona» a *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat*, 18, Barcelona, (1980); PLANAS, J.: «El Misal de Santa Eulalia», a *Boletín del Museo e Instituto «Camón Aznar»*, XVI (1984); *ibidem*: «Rafael Destorrent», a *Thesaurus/estudis. L'art als Bisbats de Catalunya, 1000-1800*, Barcelona, 1986, p. 228.

25. Recollit per GUDIOL, J.; ALCOLEA, S.: *Pintura Gòtica Catalana*, Barcelona, 1986, p. 123.

26. MADURELL, J.M.: «El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores y sus obras. III, Adenda al Apéndice Documental», a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, X (1952), p. 237-238.

27. En deixar el càrrec entregà 82 sous a l'obra i als ornaments de la seu; LLADONOSA, J.: *La antigua parroquia de San Martín de Lérida*, Lleida, 1944, p. 42.

28. Arxiu capitular de Lleida, Llibre de col·lacions, 1437-45, 10 de maig de 1437, f. 11v.

29. Aquest era un canonge paborde, que capbrevava 20 sous a la capellania de Sant Antoni, de la qual fou, recordem-ho, beneficiat Rafael Gregori; LLADONOSA, J.: «Llum i fundacions pies a la Seu Vella de Lleida», a *El bisbe Ferrer Colom, la llum, els tapisos i les portades plateresques de la Seu Vella*, Amics de la Seu Vella, Lleida, 1992, p. 87.

30. Arxiu capitular de Lleida, Manual de protocols, s.n. 1439, 27 abril, f. 84r-85v.

31. MADURELL, J.M.: «El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores y sus obras. I. Texto. Apéndice documental. Índices», a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, VII (1949), p. 120, reg. 165.

32. La capellania del Comte corresponia, sembla, a l'església del Palau Reial; LLADONOSA, J.: *Història de Lleida* (1972), vol. II, Lleida, 1991, p. 549. El benifet passà després a la capella de Sant Jaume i, en ésser transformada aquesta en sagristia, a l'altar major; ALONSO, G.: «Capillas, altares, imágenes, capellanías, presbiterios y beneficios de la Seu Vella de Lleida desde su fundación hasta su cierre», a *Ilerda. VIIè Centenari de la Consagració de la Seu Vella*, XL (1979), p. 64. Eren patrons del dit benifet el bisbe i el capítol de la seu; ABAD, F.: «El culto divino en la Seo Antigua de Lérida», a *Ilerda*. op. cit., XL (1979), p. 17.

33. Pot haver-se destruït o estar mal catalogat en algun arxiu o fons bibliogràfic. Recentment s'ha localitzat la mà de Rafael Gregori en un manuscrit que hom considerava de filiació italiana; vegeu, al respecte, PLANAS, J.: «Un manuscrito catalán iluminado en torno a 1400: Los oficios de devoción privada (A.III.1) de la Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial», a *Boletín del Museo e Instituto «Camón Aznar»*, LVII (1994), p. 93-124.

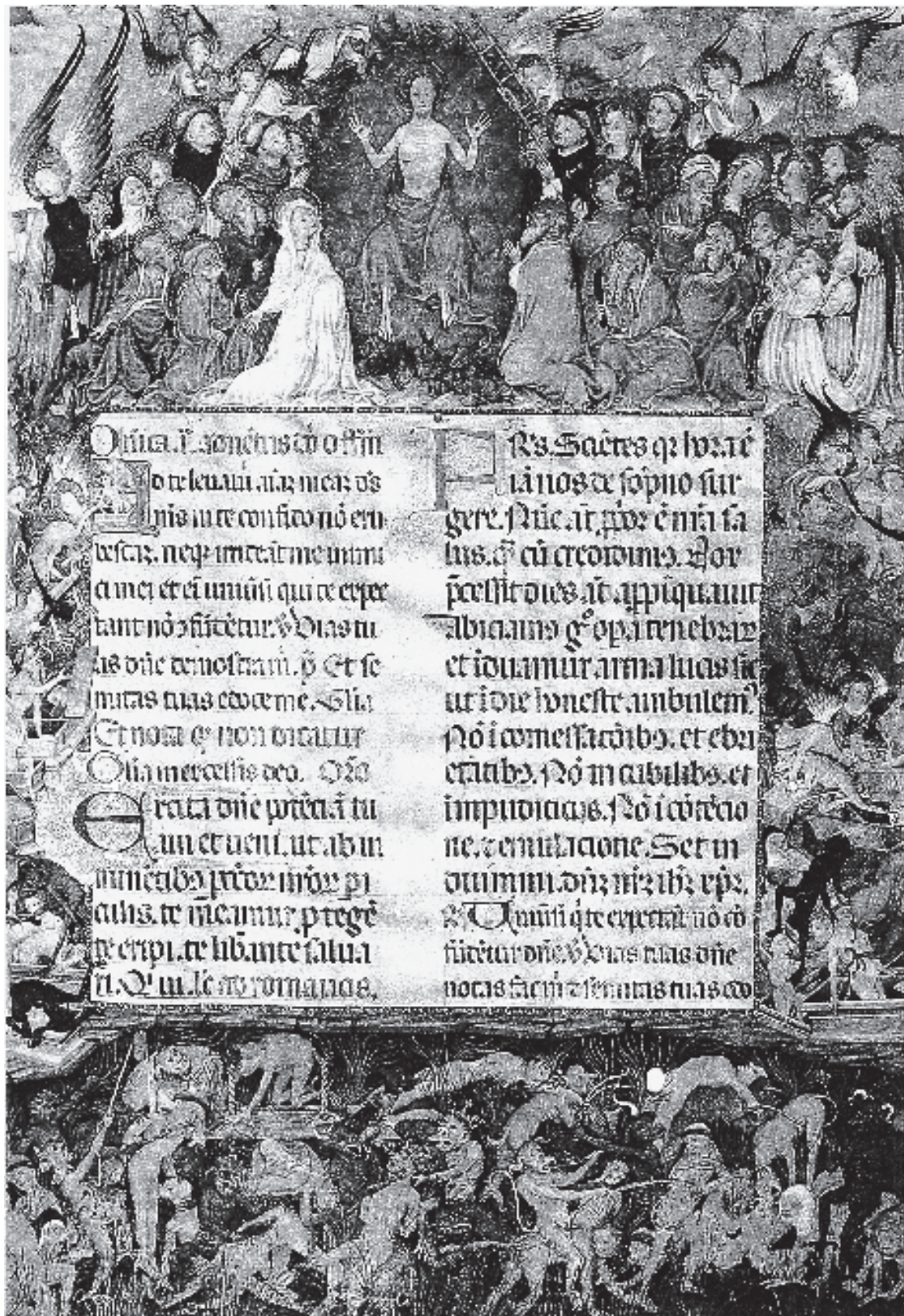

Figura 1.
Rafael Destorrents. Missal de santa Eulàlia. Barcelona. Arxiu capitular. Foto: J. Yarza.

Annex documental

Document 1

1426, 24 d'abril, Lleida

Rafael Gregori, a través del seu apoderat, el canonge Pere Fonoll, sol·licita la permuta del benefici de Sant Antoni, que posseïa com a titular a la seu de Lleida des de 1419, pel de Santa Agnès, del qual n'era possessor Guillem Aulàs. Actua com a procurador seu en la permuta Guillem Albi, presbíter beneficiat de la seu de Lleida.

Font: Arxiu capitular, Llibre de col·lacions, 1422-26, f. 34v., 35r.

[al marge: «Guillelmus Coll auctoritate regia notarium publicum ilerdensem»] In Christo nomine noverint universi quod XXIII die mensis aprile anno a Nativitate Domini M CCCC XXVI existentibus congregatis in domo honorabile capituli ecclesie ilerdensis et convocatis ad sonum campane et aliis ut est quod (?) more honorabilis et providis ipsis dominis Johanne de Castellis utriusque sive doctore decano, Johanne de Setcastella vicario generali reverendi domini episcopi. Berengario de Lasquaria, Martino de Buxo, Blasio Ram, Ludovico Martorell, Gabrielo de Vilanova canonicis ilerdensibus capitulantibus et capitulum tenemus, facimus et representamus supra infrascriptis et aliis. Affuerunt coram ipsis ipsis honorabilis Petrus Fonoll canonicus ut procuratore et nomine procuratore discreti Rafaelis Gregorii presbiteri beneficiati in dicta sede sub invocatione Sancti Antonini pro ut de eius potestate constat per procuratore, actum Ilerde IX die augusti anno a Nativitate Domini M CCCC decimo nono clausum per discreto et discretus Guillelmus Albi presbiter in eadem sede beneficiatus ut procuratore discreti Guillelmi Aulas presbiteri beneficiati sub invocatione Sancte Agnetis in eadem sede institute pro ut de eius potestate constat per procuratore receptum xx die mensis martii anno a Nativitate Domini M CCCC XXVI per Raymundi Spital auctoritate regia notario publico Ilerde et proposuerunt que ipsi nominibus iam dictis volebant certis et legitimis de causis prefati beneficii adiuvicem permutari. Quasi dictos dominos capitulantes humiliter suplicarunt ut dictam permutationem admittere dignarentur prescriptisque quod dictas permutationes volumus iuramentum quod in dictam permutationem non intervenit fraus, dolus ac aliqua illicita pactis quem cimoniam, inducat vel inde nomine videatur ac etiam attendentes quod canonice permutare volumus nullatenus est denegandus assensus dixerunt se fore paratos ipsam permutationem admittere. Et in continenti prefati permutare volumus dicta beneficia in manibus domini vicari generalis prenarrati causa permutationis resignarunt quibus resignationibus sic factis beneficiis Sancte Agnetis de vacans ut predicti dicto Rafaeli Gregori unanimiter contulerunt de quo iam dictus dominus vicarius prefatum honorabilem Petrum Fonoll loco et nomine dicti Rafaelis per impositionem birreti in capite ipsius cum omnibus et singulis iuribus dicto beneficio permutationem seu permutare debemus presentialiter nuncupavit protestarumque dicti domini capitulantes pro parte capituli et dictus dominus vicarius pro parte reverendi domini episcopi ilerdensis admisit quas admittentes protestationem quod per istam collationem non fiat nec generet preiudicium alicui ipsorum sicut quolibet pretium remaneat in iure suo quem ad modum erat ante huiusmodi collationis quibus si pactis prescriptisque solitis iuramentis per dictum honorabilem Petrum Fonoll nomine sui principale fuit datus et

assignatus executari ad pocessionem sibi tradentum honorabile Gabriell de Vilanova unus de capitulantibus predictis qui una me mecum notario et testibus infrascriptis accedens ad corum dicte sede in altera cathedrarum corii per reverendi domini episcopi dictum Petrum Fonoll quod suo nomine scallavit mandavitque sub precentoribus ibidem ad iuventis ut dictum Rafael Gregori pro beneficio ipsius sedis habeant sibi que respondeant et ab aliis respondere faciant de distributionibus aniversariis et aliis emolumentis ipsius sedis pro ut aliis beneficiis et suis precessoribus solitum est, responderunt qui dixerunt se fore paratos obedire mandate nec non accedentes ad capellam ipsius beneficii et per tactum nec non cum ianue essent clause pocessionem sibi tradidit de quibus omnibus et singulis tam dictus executor quam prefatus Petrus Fonoll petierunt fieri publicum instrumentum in testimonium promissorum. Quod est actum Ilerde die, loci, mense et anno prefixis prontibus in omnibus et singulis discretus Jacobo Miralles et Berengario Penafreyta presbiteris ineadem ecclesie beneficiatis pro testibus ad promissa, vocata, rogata, adhibitis, paratis assumpta.

Document 2

1439, 3 de març, Lleida

Deliberació sobre la pintura de les portes de l'altar major.

Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 28v.

Item eadem die [3 de març] deliberarunt quod fiat la obra dels posts del altar maior que san a possar supra lo retaule maior e quod fiat illud opus suus pertinet fuit comissum dominis Johannes Rabins et Michaeli Periç canonici.

Document 3

1439, 29 de març, Lleida

Pintura de les portes del retaule major. Rafael Gregori intervé com a representant del capítol.

Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 32r.

Item in dicta die [29 de març] dictum dominum supra facto dels postius del retaule remisserunt honorabiles domines Guabrieli de Vilanova et Guarsia de Valterra et Rafaeli Gregori et faciam pretium et generalem potestatem de finir ab los pintors de tot ut venevissa fuerint ipsius.

Document 4

1439, 10 d'abril, Lleida
Ordre de pagament de quaranta lliures al pintor Jaume Ferrer en concepte de primera paga de l'import total de la pintura de les portes del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 33r.

Item x aprilis decanus Scuara, Set Castella vicarius, Botella, Çaifores, johannes Ram, Sarroca, Periç, Valterra mandarunt dominico Solaneles que tradat de pecunis operis sedis ilerdensis dum modo non fuit proprietates quadraginta libras jaquenses discreto Paulo Cardona in continenti tradat Jacobo Ferrari pintori per prima solutione sivi promissa rationis operis del retaule.

Document 5

1439, 22 d'abril, Lleida
Rafael Gregori actua com a marmessor testamentari de Sanxo de Luçan.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 35v.

Item eadem die [22 d'abril] attendentes quod honorabilis Guarcias de Valterra canonicus ilerdensis bistraxit lv florenos aurei per manumissoribus honorabilis Sancii de luçan quondam idcirco mandarunt venerabili Rafaeli Gregori manumissori ut dicto Guarsia restituant dictos lv florenos in auro et habeat eo pretio qua melius potuerit habere.

Document 6

1439, 27 d'abril, Lleida
Rafael Gregori rep indemnització per un processional que fou de Pere Garcia, capellà del comte.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 36r.

[al marge: «indemnitas»] Item xxvii aprilis precentor Set Castella vicarius, Ludovicus Martorel, Bernardus Çayfores, Jo. Rabins, Michael Periç, Garsias de Valterra canonici ilerdenses et etiam attendentes quod venerabilis Raffael Gregori presbiter beneficiatus in sede ilerdensi tenet unum processionale venerabilis Petri Garsias capellanus comitis et ut dicit que dictus Petrus erat in testimoniis dare dicte ecclesie quare predicti domini capitulantes dicto Raffaeli Gregori presentant indemnitatem tamen que dederit ecclesie et inde sequatur eidem aliquo de dampnum.
Testes discreti Berenguarius de penafreyta et Anthonius Pasquet presbiteri in dicta sede beneficiati.

Document 7

1439, 28 d'abril, Lleida
Es pren jurament a Rafael Gregori per la possessió d'un processional del difunt Pere Garcia, capellà del comte, que havia deixat manat que s'hi fes el senyal comtal.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 37r.

Item xxviii aprilis requirente honorabili Michaele Periç canonico et ornamentario sedis ilerdensis super quodam procesionali venerabili Petri Garsias quondam capellani comitis quod quidem procesionale tenere venerabile Rafael Gregori honorabile Guarsias de Valterra oficiali reverendisimi domini episcopi cepit iuramentum a dicto Rafaele Gregori et diceret veritatem quomodo tenetur ipse dictum processionali et que erat intencio dictus capellanus comitis quod fieret de dicto processionali qui respondedit quod dicto capellano vinente sibi comisserat et dixerat quod erat intentio sua quod in dicto processionali fieret signum comitis qui dictum beneficium fecit et quod serviret capellano comitis quicumque fuerit et quod daretur ornamentis qua de re dictus dominus oficialis mandavit eidem Rafaeli ut dictum processionale in continenti traderet ornamentis dicte sedis ilerdensis. Et fuit facta sibi indempnitas per honorabile capitulum ut patet supra xxvii aprilis.
Testes honorabilis Jacobus de Rege et Petrus Florença presbiteri in dicta sede beneficiati.

Document 8

1439, 5 de juny, Lleida
Ordre de pagament del salari a Jaume Ferrer per la pintura de les portes del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 44v.

Item v juny honorabile domini precentor Blasius, Claver, Scuara, Martorell et Set Castella vicarius, Botella, Bernardus Çaifores, Johannes Ram, Guabriel de Vilanova, Dalmacius Sacirera, Peris locumtenenti decani mandarunt domini Solanelles ut de pecuniis operis tradat salarium dictum discreto Jacobo Ferrari pictori pro opere que depingit supra altare maiori.

Document 9

1439, 18 de juliol, Lleida
Ordre de pagament de quaranta lliures al pintor Jaume Ferrer per la pintura de les portes del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 50r.
Referències (incompletes): ALONSO GARCÍA, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, Gráficas Larrosa, 1976, p. 105, 111; ALCOY, R.: «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional» a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Pagès Editors, 1991, p. 131.

Item xviii decanus precentor Johannes Vilanova, Scuara, Martorell, Set Castella vicarius, Guabriel de Vilanova, Botella, Jo. Ram, Sacirera, Periç, Valterra, Jacobus de Cardona mandarunt discreto dominico Solanelles olim procuratoris operis quod de pecuniis operis tradat discreto Paulo Cardona procuratore dicte operis xxxx libras quas hoc dare Jacobo Ferrari pintori ratione tabularum del retaule.

Document 10

1439, 18 de juliol, Lleida
Segon pagament al pintor Jaume Ferrer, per import de quaranta lliures, a compte de la pintura de les portes del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 50v.
Referències (incompletes): ALONSO GARCÍA, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, Gráficas Larrosa, 1976, p. 105, 111; ALCOY, R.: «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional», a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Pagès Editors, 1991, p. 131.

Item in dicto die [18 juliol] dicti domini mandarunt dicto Paulo Cardona que in continenti dictas xxxx libras tradat dicto Jacobo Ferrari pictori et sunt de secunda solutione pretii dictarum tabularum.

Document 11

1439, 26 de desembre, Lleida
Ordre de pagament al pintor Jaume Ferrer de trenta-cinc lliures en concepte de tercera paga per la pintura de les portes del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 68v.

Item eadem die [26 de setembre] predictum domini capitulantes mandarunt discreto Paulo Cardona presbitero beneficium et procuratorem operis sedis ilerdensis ut tradat et solvat discreto Jacobo Ferrari pinctori civitatis Illerde ad complementum solutionis tabularum quod dipinxit que facte sunt supra altare maius dicte sedis triginta quinque libras jaccenses.

Document 12

1440, 31 de maig, Lleida
Respecte a certes pintures que féu el pintor Jaume Ferrer al retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 96v.

Item eadem die [31 de maig] ad dominum predictum hoinorable Petro Peregrini, Johannes Rabins et nobile Jacobo de Cardona canonicis supra certis picturis quod fecit Jacobus Ferrarii pictor in retabulo maiori comisserunt honorabile domini Johanni Rabins et Michaelis Peris ut debeant quod meret de laboribus et quod viderunt fiendum, faciat exsolvi procuratori maiori operis dicte sedis.

Document 13

1440, 8 de juny, Lleida
Ordre de pagament de vint florins al pintor Jaume Ferrer per la pintura dels tabernacles del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 98r.
Referències: ALONSO GARCÍA, G.: *Los maestros de «la Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores*, Lleida, Gráficas Larrosa, 1976, p. 105, 112; YARZA, J.: «Taula de Sant Julià d’Aspa», a *La Seu Vella de Lleida. La catedral, els promotors, els artistes*, s. XIII a XV, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, p. 161; ibídem, «Epifania i Adoració del Nen», p. 66; ALCOY, R.: «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l’italianisme al gòtic internacional», a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Pagès Editors, 1991, p. 131-132.

Item eadem die [8 de juny] honorabiles domines Johannes Rabins et Miquael Periç canonici ilerdenses ex commissione eisdem factam per honorabilem capitulum mandarunt discreto Paulo Cardona presbitero in dicta sede beneficiato et procuratore operis eiudem sedis ut tradat Jacobo Ferrari pictori viginti florenos pro certis tabernaculis quod fecit super prophetis depictis in tabulis depictis in altari maiori.

Document 14

1441, Lleida
Respecte a la comanda de compra de pa d’or a Barcelona per a la pintura del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 193v.

Item eadem die dicti domini capitulantes commisserunt honorabili domini Johanni de Vilanova canonicus procuratore maioris dicte operis et dicto Paulo Cardona quod comproicaretur cum discreto Johanni qui fuit Barchinona per mandato capituli per portar panys dor propter reparationem retabuli maiore.

Document 15

1441, Lleida
Respecte a la compra de pa d’or a Barcelona per la pintura del retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 196v.

Item eadem die honorabiles domini Gabrielis de Vilanova et Johannis Rabins commissariis honorabilis capituli taxarunt discreto Johanni Fes beneficiato qui fuit Barchinona ad portandum panys dor per reparationem retabuli maioris dicte sedis pro omnibus laboribus in expensis quinquaginta solidos mandantes discreto Paulo Cardona quatenus tradat eos de iuribus operis.

Document 16

1442, 19 de gener, Lleida
Encàrrec de la pintura de la Verge titular del retaule major als pintors Bernat Martorell i Rafael Gregori.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 204r.

Item XIX januari honorabilis Petrus Peregrini decanus, Blasius Ram procentor, Berengarius de Lasquarra vicarius, G. Villanova, Ludovicus Martorell, Bernardus Çayfores, Franciscus Miquell, Miquell Periç, G. de Valterra, Bernardus Cabrero deliberarunt ut ymago Virginis Maria cum suo filio altaris maioris reparetur ad cognitionem magistri Martorell et discreti Rafaellis Gregori pictorum magistrorum retabuli maioris taliter ut si formosa et pulcra ad similitudinem aliarum ymaginem novo reparetur in dicto retabulo institutarum.

Document 17

1442, Lleida
Pagament del salari als pintors que pintaren el retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 208r.

Eadem die reddito Berengarius de La Squarra, Johannes de Setcastella, G. de Valterra comisserunt honorabilis dominis Petro Peregrini, G. de Vilanova, Garcie de Valterra ut tractent cum pictoribus qui pinguerunt retabulum sedis de salario suo. Et postea refecerunt etiam.

Document 18

1442, Lleida
Ordre de pagament a Jaume Ferrer, Pere Teixidor i un altre pintor (Joan Conilles) del salari per la visura de pintura al retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 21v.

Die ultima februarii honorabilis Petrus Peregrini decanus, Johannes de Setcastella, Montsarratus Botella, Gabriel de Vilanova commissarii ab honorabile capitulo ad hoc mandarunt discreto Paulo Cardona procuratoris operis sedis ut tradat quindecim florenos an Texidor, Jacobo Ferrer et a un altre pintor que stimaverant opus retabuli quod fecerat en Martorell. Et hoc pro salario dicte recognitionis eis ad indicato.

Document 19

1442, Lleida
Imposició per part del capítol del jurament a Bernat Martorell respecte a les despeses i al salari de les tasques de pintura al retaule major.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 212r.

Eadem die discretus Bernardus Martorell pictor medio iuramento in posse honorabilis capituli prestato averavit expensas et messiones quas dedit in suis compotis retabuli fore veras et de salariis suis.

Document 20

1442, Lleida
Rafael Gregori fa jurament per escrit en nom de Bernat Martorell.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 212r.

Dicta die venerabilis Raffaell Gregorii beneficiatus in sede iuravit iuramentum prescriptum per dictum Bernardum Martorell tradere fore veram in et supra expensis et messionibus et suis salariis predictis. Testes ut supra.

Document 21

1442, Lleida
Decisió de donar a Bernat Martorell tres animals de càrrega i dos florins (en total sis florins) pel seu treball grat i diligent.
Font: Arxiu capitular, actes capitulars, vol. 11, f. 212r.

Item dicta die mandarunt honorabiles domini capitulantes dari tribus iuvenibus dicti Bernardi Martorell pro strenis quilibet duos florenos et sic sunt vi florenos.